

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΡΑΦΗΣ ΛΙΠΟ ΤΟΝ UMBERTO ECO	11
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	23
I. ΤΙ ΕΙΝΑΙ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ ΚΑΙ ΣΕ ΤΙ ΧΡΗΣΙΜΕΥΕΙ	31
1.1. Τι είναι και γιατί πρέπει να γίνει μια διπλωματική εργασία	31
1.2. Ποιον ενδιαφέρει αυτό το βιβλίο	35
1.3. Πώς μπορεί μια διπλωματική να χρησιμεύσει και μετά το πτυχίο	36
1.4. Τέσσερις ευνόητοι κανόνες	38
II. Η ΕΠΙΛΟΓΗ ΤΟΥ ΘΕΜΑΤΟΣ	41
II.1. Μονογράφιχη ή πανοραμική διπλωματική;	41
II.2. Ιστορική διπλωματική ή θεωρητική διπλωματική;	46
II.3. Παλιά ή σύγχρονα θέματα;	50
II.4. Πόσος καιρός χρειάζεται για μια διπλωματική;	52
II.5. Είναι απαραίτητη η γνώση ξένων γλωσσών;	57
II.6. “Επιστημονική” ή πολιτική διπλωματική;	63
II.6.1. Τι είναι επιστημονικότητα;	63
II.6.2. Ιστορικο-θεωρητικά θέματα ή “ζωντανές” εμπειρίες;	70
II.6.3. Πώς μετατρέπεται ένα θέμα επικαιρότητας σε επιστημονικό ζήτημα	74
II.7. Πώς να αποφύγετε την εκμετάλλευση από τον επιβλέποντα	83
III. Η ΑΝΑΖΗΤΗΣΗ ΤΟΥ ΥΛΙΚΟΥ	87
III.1. Η προσπέλαση στις πηγές	87
III.1.1. Ποιες είναι οι πηγές μιας επιστημονικής εργασίας	87
III.1.2. Πηγές από πρώτο και δεύτερο χέρι	93
III.2. Η βιβλιογραφική έρευνα	98
III.2.1. Πώς χρησιμοποιείται η βιβλιοθήκη	98

Η έκδοση αυτή πραγματοποιήθηκε με επιδότηση από το
Task Force Human Resources, Education, Training and Youth
 της Επιτροπής των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.

ΟΔΗΓΙΕΣ ΓΡΑΦΗΣ ΑΠΟ ΤΟΝ UMBERTO ECO

Η ελληνική έκδοση ενός ακόμα βιβλίου του Umberto Eco, το οποίο πρωτοδημοσιεύτηκε το 1977, κι επιπλέον δεν είναι μυθιστόρημα, μοιάζει ενδεχομένως με αναδρομή στα πρώτα έργα του δημοφιλούς συγγραφέα. Ωστόσο το γεγονός και μόνο ότι το βιβλίο έχει κάνει σωρεία ανατυπώσεων στην Ιταλία, έχει μεταφραστεί σε πολλές γλώσσες και συνεχίζει να λειτουργεί ως χρηστικό εγχειρίδιο για τη συγγραφή διπλωματικών εργασιών (και όχι μόνο), το καθιστά άξιο παρουσίας σε πολλά επίπεδα. Στην Εισαγωγή ο συγγραφέας εξηγεί τους λόγους που τον ώθησαν να γράψει ένα εγχειρίδιο περί μεθόδου έρευνας, ανάγνωσης και γραφής. Ανάμεσά τους συγκαταλέγονται θεσμικά ζητήματα του πανεπιστημίου, όπως ο μαζικός του χαρακτήρας και το πλέγμα σχέσεων ανάμεσα σε διδάσκοντες/σες και διδασκόμενους/νες. Τα περισσότερα από τα προβλήματα τα οποία διαπίστωνε τότε συνεχίζουν να ισχύουν και σήμερα, τουλάχιστον όσον αφορά τα ευρωπαϊκά πανεπιστήμια. Μοιάζει λοιπόν εύλογη η προσπάθειά του να επαναπροτείνει μία ακόμα, πιο επιστημονική, εκσυγχρονισμένη, γλαφυρή και έντιμη, Μέθοδο Άνευ Διδασκάλου. Υπάρχουν ωστόσο και άλλα ζητήματα που καθιστούν ενδιαφέρον το βιβλίο.

Δεν είναι τυχαίο ότι ο Έκο είναι πολυγραφότατος. Η μεγαλύτερη ίσως προσφορά του στο χώρο της θεωρίας είναι η επάρκεια που επιδεικνύει στη μελέτη του αντικειμένου του, στην προσφορά των τεκμηρίων, στη σύνθεση του υλικού και την έκθεσή του με εύγλωττο τρόπο, στηρίζοντας την επιστημονική επιχειρηματολογία σε αφηγηματικές δομές. Το γεγονός αυτό συνιστά, αν μη τι άλλο, αποδεικτικό στοιχείο της ικανότητάς του να εκμεταλλεύε-

ται πολλαπλώς το πρωταρχικό κεφάλαιο που συσώρευσε. Όπως συχνά δηλώνει ο ίδιος, αυτό το είδος πρωταρχικής συσώρευσης συντελέστηκε κατά τη διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής εργασίας του με τίτλο *Ζητήματα αισθητικής στον Θωμά Ακινάτη*, που υποστηρίχτηκε το 1954, πρωτοεκδόθηκε με μορφή βιβλίου το 1956, και το 1970 ο συγγραφέας έγραψε μία αναθεωρημένη εκδοχή του. Έκτοτε το βιβλίο έκανε πολλαπλές ανατυπώσεις αλλά και πραγματικές επανεκδόσεις, με αναθεωρήσεις τις οποίες έκρινε σημαντικές ο συγγραφέας μέσα από την πρόοδο των ερευνών του για τη μεσαιωνική αισθητική (δες σχετικά και την Εισαγωγή, στο ίδιο). Η διπλωματική εργασία του λοιπόν τροφοδοτεί, τόσο από άποψη περιεχομένου όσο και από άποψη ερευνητικής μεθόδου, δεκάδες μετέπειτα εργασίες του, μεταξύ των οποίων οι σημαντικότερες είναι οι πραγματείες *Τέχνη και κάλλος στην αισθητική του Μεσαίωνα* (1987) και *Η ποιητική του Τζαίημς Τζόνς* (1970), χωρίς ωστόσο να μπορούμε να αγνοήσουμε το διάσημο μεσαιωνικό μυθιστόρημα *Το όνομα του Ρόδου* (1980).

Όλη αυτή τη συσσωρευμένη πείρα μεταφέρει ο Eco στο εγχειρίδιο *Πώς γίνεται μια διπλωματική εργασία*. Η πρώτη, και ουσιαστικότερη ίσως, επισήμανση που πρέπει να γίνει αφορά το γεγονός ότι το βιβλίο πρέπει να ιδωθεί ως *προσωπικό ταξίδι* του συγγραφέα στην έρευνα και τη γραφή. Αυτός είναι και ο σημαντικότερος άξονας της κριτικής που ασκήθηκε όταν πρωτοκυκλοφόρησε το βιβλίο, η οποία εν μέρει μεταφέρεται από το συγγραφέα στην Εισαγωγή του παρόντος. Με λίγα λόγια, στη βιβλιοκριτική του Beniamino Placido (εφημ. *La Repubblica*, 22/6/1977) αμφισβητείται η “εγκυρότητα” και η “επιστημονικότητα” του πονήματος, αποκαλύπτοντας ότι ο Eco στην ουσία έπλασε ένα κίβδηλο εγχειρίδιο, διηγούμενος ένα παραμύθι, κοιμημένο και ραμμένο στα μέτρα των σκοπιμοτήτων του βιβλίου του, με πατροπαράδοτα μοτίβα μυθολογίας και με ήρωα αυτό τον ίδιο. Το μυθολογικό τέχνασμα, όπως υποδεικνύει ο Placido, ιχνηλατείται κυρίως σε δύο κεφάλαια του βιβλίου: το IV.2.4 “Η επιστημονική ταπεινοφροσύνη” και το III.2.4 “Η βιβλιοθήκη της Αλιεάντρια: ένα πείραμα”. Το πρώτο περιγράφει την τεράστια συμβολή ενός

φαινομενικά ασήμαντου πονηματιδίου, γραμμένου το 1887 από κάποιον άγνωστο αββά Vallet, στην επίλυση του σημαντικότερου ερευνητικού προβλήματος που αντιμετώπιζε ο Eco στη διπλωματική του εργασία. Η τυχαία ανακάλυψη του βιβλίου λειτουργήσει σχεδόν με μαγικό τρόπο, δίνοντας στον ακόμα τότε άπειρο ερευνητή ένα πολύτιμο ερμηνευτικό κλειδί. Στο δεύτερο δίνονται όλες οι αναγκαίες αποδείξεις ότι ακόμα και κάποιος/α που δεν διαθέτει την απαραίτητη υλικοτεχνική και πολιτισμικο-γεωγραφική υποδομή, μπορεί, με λίγη καλή θέληση, τύχη, επιμονή και ισχυρά κίνητρα, να συντάξει τη βιβλιογραφία της διπλωματικής του, στη βιβλιοθήκη της γενέτειράς του, μέσα σε τρία απογεύματα (συνολικά 3x3=9 ώρες). Είναι εύκολο για τον κριτικό να αναγνωρίσει το λογοτεχνικό τέχνασμα –ή λαθροχειρία– του συγγραφέα και να αποκαλύψει ότι ο Eco χαλκεύει ένα κίβδηλο πόνημα για χρήση από το αναγνωστικό κοινό, ή μάλλον για κατανάλωση από απελπισμένους φοιτητές που αναζητούν μαγικές λύσεις στα ανυπέριθλητα εμπόδια.

Ο Eco απαντά στην κριτική απορρίπτοντας την κατηγορία της χάλκευσης. Ο αββά Vallet ήταν υπαρκτός συγγραφέας, μολονότι στην πραγματικότητα δεν του έδωσε αυτός την περίφημη ιδέα επίλυσης του προβλήματος: ίσως απλώς του την ενέπνευσε, μέσα από ιδιόζουρες γλωσσικές, ψυχχαναλυτικές ή πνευματικές διαδικασίες.* Παρόμοιες αιτιολογίες δίνονται μέσα από το πρίσμα του συγγραφέα ως θεωρητικού των κειμένων του ή, όπως προτιμά ο ίδιος, του εμπειρικού συγγραφέα ως πρότυπον αναγνώστη των έργων του: σε ορισμένες περιπτώσεις υπάρχουν ηθελημένες, διακειμενικές αναφορές και αναλογίες· σε άλλες περιπτώσεις, η κριτική των έξυπνων αναγνωστών του αποτελεί υπερερμηνεία· τέλος, εξίσου συχνά, απλώς ο συγγραφέας δεν έχει επίγνωση του γεγονότος ότι παραθέτει στοιχεία που αναπόφευ-

* Ένα βιβλίο που αποδίδεται στον αββά Vallet χρησιμοποιεί ο Eco και στο *Όνομα του Ρόδου* (σ. 12) ως ένα πρώτο λόγο τυρήμα του συγγραφέα· το βιβλίο όμως χάνεται και ως εκ τούτου αμφισβητείται η ύπαρξή του. Αλλά, όπως σχολιάζει ο Eco, κλείνοντας πονηρά το μάτι, την ύπαρξη του αββά Vallet την επιβεβαίωσε και ο Beniamino Placido στην εφημερίδα *La Repubblica*.

κτα οδηγούν τον αναγνώστη σε μια καχύποπτη ή αντιοικονομική ερμηνεία της μυθολογίας (δες το *Επιμύθιο στο Όνομα του Ρόδου* (1980) καθώς και τα υποκεφάλαια “Ο συγγραφέας και οι ερμηνευτές του. Δοκιμή in congrete vili” και “Όταν ο συγγραφέας δεν ξέρει ότι ξέρει” στο βιβλίο *Τα όρια της ερμηνείας* (1990)). Το γεγονός είναι ότι η ρητά διατυπωμένη διακειμενικότητα αποτελεί ίσως ένα από τα κυριότερα στοιχεία των έργων του Eco· το άλλο κύριο στοιχείο αποτελεί η έντονη αυτοβιογραφική διάσταση.

Στα μυθιστορήματά του, κεντρικό μοτίβο ταυτότητας και δράσης των πρωταγωνιστών συνιστά η αναζήτηση και συγκέντρωση στοιχείων, η έρευνα που οφείλει να καταλήξει σε επωφέλη αποτελέσματα. Στο *Όνομα του Ρόδου* ο υποδειγματικός μεσαιωνικός φραγκισκανός μοναχός Γουλιέλμος της Μπάσσερβιλ κινείται κατά τα πρότυπα του Σέρλοκ Χολμς. Όπως θα εξηγήσει ο Eco στο *Επιμύθιο στο Όνομα του Ρόδου* και, ακόμα αναλυτικότερα, στο δοκίμιο “Κέρατα, οπλές, παπούτσια” στα *Όρια της ερμηνείας*, η συνταγή αποτελείται από κατάλληλο συνδυασμό των πληροφοριών, αρκετή δόση εικασίας και συμπερασμού, διαίσθησης αλλά, γιατί όχι, και μπλόφας, που σε πολλές περιπτώσεις αποτελεί τον μοναδικό τρόπο επίλυσης προβληματικών περιπτώσεων.

Επάγγελμα του αφηγητή στο *Εκκρεμές του Φοινιά* (1988) είναι η πρακτώρευση μορφωτικών πληροφοριών. Λειτουργεί ως ντετέκτιβ της γνώσης, που συσσωρεύει εμπειρίες και γνώση, χωρίς να απορρίπτει τίποτα· συγκεντρώνει τα ίχνη των πληροφοριών με αστυνομικούς τρόπους. Στο ξεκίνημα της σταδιοδρομίας του καταφεύγει σε μία από τις πλέον προσοδοφόρες παράνομες απασχολήσεις γράφοντας πτυχιακές εργασίες για απελπισμένους φοιτητές – ακριβώς όπως αυτοί που περιγράφει ο Eco στην εισαγωγή του παρόντος εγχειριδίου και στους οποίους κυρίως απευθύνεται. Στη συνέχεια διευρύνει το κοινό του, αποδελτιώνει κάθε πολιτισμική πληροφορία και την εμπορεύεται έναντι αδρής αμοιβής στην πελατεία του. Εν κατακλιδί, ο ήρωας σχολιάζει: “... δεν υπάρχουν πληροφορίες καλές και κακές· η αξία τους έγκειται στο να τις καταγράψεις όλες και να ψάχνεις να βρεις

πώς συνδικάζονται. Οι δεσμοί πάντα υπάρχουν, αρκεί να θίγεις να τους βρεις” (*Εκκρεμές*, σ. 289). Άρα όλα μπορούν να συνέχονται. (Η τελευταία φράση είναι καιρία για τη μυθολογία στο μυθιστόρημα *Το εκκρεμές του Φοινιά*. Αλλά για τα όρια αυτών των συνδέσεων στο πλαίσιο του ορθολογισμού, σε αντιπαράθεση με την πλάνη της ερμητικής σημείωσης, θα μιλήσει εκτενώς στα έργα του *Τα όρια της ερμηνείας* και *Ερμηνεία και υπερερμηνεία*.)

Ωστόσο ο Eco έχει δείξει ότι σχεδιάζει προσεκτικά τα πονήματά του. Δεν είναι μόνο η προσπάθεια πραγματολογικής ταύτισής του με τους βασικούς του ήρωες· είναι κυρίως το γεγονός, όπως συχνά αποφαινεται, ότι βιώνει σε προσωπικό επίπεδο τα σημαντικότερα βήματα των μυθολογιών του. Στο *Όνομα του Ρόδου* αναπλάθει τους διαλόγους ανάμεσα στους ήρωές του χρησιμοποιώντας τις νοητές πορείες της περιπατητικής σχολής. Στο *Εκκρεμές του Φοινιά* ξεδιπλώνονται όλες οι αναγνώσεις του συγγραφέα γύρω από τον ερμητισμό και συνάμα ιχνηλατούνται προσωπικές μνήμες, ανέκδοτα, βιώματα. Για τις ανάγκες του υπό έκδοση τρίτου μυθιστορήματός του με τίτλο *L'isola del giorno prima* (Το νησί της προηγούμενης μέρας) ο συγγραφέας χρειάστηκε να ταξιδέψει στις νότιες θάλασσες και να κάνει καταδύσεις στο βυθό τους προκειμένου να αποκαταστήσει ένα ρεαλιστικό πλαίσιο περιγραφής της φύσης. Βεβαίως, ούτε σε αυτό το μυθιστόρημα θα αποφύγει την προσφιλή του βιβλιογραφική αναζήτηση, από τη στιγμή που πρέπει να ανασυστήσει τη γλώσσα της εποχής μαρόκ όπου τοποθετεί τη μυθολογία. Θα καταφύγει επίσης σε μερικά βασικά αυτοβιογραφικά του στοιχεία για να προσδώσει ταυτότητα και μνήμη στον ήρωά του.

Τις προσωπικές εμπειρίες του συγγραφέα σηματοδοτούν, με γόνιμα ομολογουμένως αποτελέσματα, όχι μόνο τα μυθιστορήματα και τα εκλαϊκευτικά κείμενά του, αλλά και τα θεωρητικά έργα του. Οι μόνιμες αναφορές και οι συνεχείς παραινέσεις που διατρέχουν το παρόν βιβλίο δεν επιβάλλονται μόνο από τον παιδαγωγικό χαρακτήρα του έργου αλλά επίσης υποβάλλονται από τη ρητή προβολή της προσωπικής του πείρας. Τίποτα δεν χάνεται όταν κάνεις κάτι καλά σου χρησιμεύει σαν εφελτήριο για στιδή-

ποτε κάνεις στη συνέχεια η ερευνητική πείρα θα σου χρησιμεύσει αργότερα ακόμα και σε μια τυπική γραφειοκρατική απασχόληση. Αν δεν πρόκειται για φενάκη, πρόκειται για ένα αισιόδοξο παιδαγωγικό πρόταγμα ως προς την αξία της πανεπιστημιακής έρευνας αυτής καθ' εαυτήν, αλλά και, σύμφωνα με τη λογική του συγγραφέα, σε έμμεση σχέση με την αγορά εργασίας. Ο Έσο αποδεικνύεται μεταρρυθμιστής διαφωτιστής που διδάσκει πώς να γράφουμε και να διαβάζουμε· βλέπει την κουλτούρα σαν άθλημα, σαν διασκέδαση, σαν παιχνίδι, και πρωμοδοτεί την ιδιοποίησή της από τις “μάζες”, έτσι ώστε να μειωθεί η απολυταρχική διαχείρισή της από τους πανεπιστημιακούς μανδαρίνους. Κατ' αυτό τον τρόπο απαντά στο κριτικό αντεπιχείρημα, σύμφωνα με το οποίο αυτή η στάση απέναντι στην ακαδημαϊκή παράδοση στηρίζεται τη διαιώνιση ενός τυφλού συστήματος παραγωγής πτυχίων χωρίς αντίκρισμα.

Βέβαια η συζήτηση σχετικά με τα προβλήματα του μαζικού πανεπιστημίου, η ανεπάρκεια δικτύου βιβλιοθηκών, το θέμα των εργαζόμενων καθώς και των “αιώνιων” φοιτητών, η έλλειψη επαρκών πόρων στα κρατικά πανεπιστήμια κ.ο.κ., συνεχίζει να βρίσκεται στην ημερήσια διάταξη, κι όχι μόνο της ιταλικής πανεπιστημιακής καθημερινότητας. Το μόνο ίσως που χρειάζεται να σημειωθεί εδώ είναι ορισμένες από τις διαφορές του ιταλικού πλαισίου σπουδών σε σχέση με το αντίστοιχο ελληνικό. Η πρώτη αφορά τον υποχρεωτικό χαρακτήρα της διπλωματικής εργασίας για την απόκτηση πτυχίου. Αυτή η συνθήκη εντέλει είναι που καθιστά τη σύνταξη διπλωματικής εργασίας κατάσταση ανάγκης, με όλα τα παρεπόμενα. Η δεύτερη είναι η ανυπαρξία διδακτορικού διπλώματος στην Ιταλία, μέχρι την πανεπιστημιακή μεταρρύθμιση του 1983-84 με την οποία, εκτός των άλλων, θεσπίζεται και η δυνατότητα απόκτησης ερευνητικού διδακτορικού με τη συνεργασία τριών συναφών με το αντικείμενο πανεπιστημίων. Μια άλλη διαφορά σχετίζεται με την ελληνική παγκόσμια πρωτοτυπία της δωρεάν διανομής ενός και μοναδικού συγγράμματός, τόσο στην πρωτοβάθμια και δευτεροβάθμια όσο και στην

τριτοβάθμια εκπαίδευση. Συνεπώς, και οι ιταλοί μαθητές/τριες και φοιτητές/τριες χρειάζεται να αγοράσουν στο ελεύθερο εμπόριο ή να αναζητήσουν στις βιβλιοθήκες τα διαφορετικά διδακτικά συγγράμματα που υποβάλλονται από το συμβούλιο διδασκόντων στο δημοτικό, στο γυμνάσιο και το λύκειο, ή τη βιβλιογραφία που προτείνεται από τον/τη διδάσκοντα/σα στο πανεπιστήμιο.

Ένα εύλογο ερώτημα αφορά τη χρησιμότητα του εγχειριδίου για τους έλληνες αποδέκτες του, δηλαδή, κατά κύριο λόγο, για τους/τις φοιτητές/τριες των ελληνικών πανεπιστημίων. Το ερώτημα συναρτάται με δύο προβλήματα “εξελληνισμού” που θα έπρεπε ενδεχομένως να επιλυθούν στο πλαίσιο του εκδοτικού εγχειρήματος. Το πρώτο αφορά αυτή καθ' εαυτήν την απόπειρα μετάφρασής του σύμφωνα με τα ελληνικά πανεπιστημιακά δεδομένα, τα οποία κινούνται σε ένα πλαίσιο παράδοσης πολύ διαφορετικό από το πλαίσιο άλλων ευρωπαϊκών εκπαιδευτικών θεσμών. Πράγμα που συνεπάγεται και τη δεύτερη όψη του προβλήματος: τον εξελληνισμό ιδίως των χρηστικών παραδειγμάτων που παρέχει ο συγγραφέας, όταν παραθέτει διπλωματικές εργασίες και έρευνες, φανταστικές και πραγματικές, πιθανές και αδύνατες, λόγιες και “στρατευμένες”, κοινότοπες και πρωτότυπες. Όλα όμως τα παραδείγματα που πραγματεύεται, μολονότι προέρχονται μάλλον από τομείς των κλασικότερων σπουδών φιλολογίας, φιλοσοφίας, λογοτεχνίας, ιστορίας, κοινωνιολογίας κτλ., εγγράφονται στο χώρο των κοινωνικών και ανθρωπιστικών επιστημών και είναι οικεία στους αρχικούς αποδέκτες του πονήματος. Ως σύγχρονος εκπρόσωπος του διαφωτισμού προτείνει γενικευμένα πρότυπα έρευνας, τηρώντας συνάμα τις επιφυλάξεις του ως προς τις ιδιαιτερότητες κάθε γνωστικού κλάδου.

Συναφή προβλήματα δημιουργεί και το γεγονός ότι το βιβλίο είναι “χρονολογημένο”. Το κείμενο κινείται στην επικαιρότητα μιας “θερμής” περιόδου πανεπιστημιακών και κοινωνικών κινημάτων, ανησυχιών και ενδιαφερόντων που σήμερα ελάχιστα μοιάζουν να απασχολούν την ακαδημαϊκή κοινότητα. Ως εκ τούτου,

δεσμεύεται από τα συγκεκριμένα της εποχής κατά την οποία συντάχθηκε.

Ο Eco, συνεπής με την προσωπική του πορεία, χρησιμοποιεί αυτούσια τα χειρόγραφα ή δακτυλόγραφα βιβλιογραφικά δελτία της νεανικής του εργασίας, προκειμένου να παραδειγματίσει την επιστημονική ταπεινοφροσύνη και υπερηφάνεια, τους κανόνες βιβλιογραφικών αναφορών και παραθεμάτων, τους τρόπους ανάγνωσης και γραφής τόσο στο πανεπιστήμιο όσο και εκτός πανεπιστημίου. Υποδεικνύει τους κανόνες, τις συμβάσεις, τις πληροφορίες και τα άτυπα συμβόλαια μέσω των οποίων μπορεί να αποφευχθεί η εκμετάλλευση από τον/την επιβλέποντα/ουσα, και υπενθυμίζει το σχετικό καθηκοντολόγιο (π.χ. ότι οι ευχαριστίες περιττεύουν, εφόσον η προσφορά του/της εντάσσεται στο πλαίσιο των υποχρεώσεων του/της). Καταδεικνύει τις παγίδες που ενέχονται στην άλογο χρήση του περιορισμένου πανεπιστημιακού κώδικα ή, για την ακρίβεια, αργκό. Αναδιατυπώνει τους κανόνες που διέπουν τις αναγκαστικές για την απόκτηση πτυχίου λάθροχειρίες –όπως, για παράδειγμα, η αυτούσια αντιγραφή μιας διπλωματικής που έχει γίνει σε άλλο πανεπιστήμιο– έτσι ώστε να μην μπορούν να ποινικοποιηθούν. Ειδικά για τους τόπους της λογοκλοπής και της αντιγραφής, εξαιρετικά συχνόχρηστους στην πανεπιστημιακή γραπτή παραγωγή, παρέχει λύσεις έντιμων παραφράσεων που εμπίπτουν στους κανόνες νομιμότητας. Η πορεία σύνταξης της βιβλιογραφίας και, κυρίως, οι τρόποι βιβλιογραφικών παραπομπών και παραθεμάτων εκτίθενται γλαφυρά και αιτιολογούνται με χιούμορ από το συγγραφέα, πάντα με κριτήριο την εγκυρότητα, την οικονομία και την επιστημονικότητα.

Για παράδειγμα, ενώ ο Eco μοιάζει να συζητάει τα διλήμματα εκείνης της εποχής σχετικά με την “πολιτική” έναντι της “ακαδημαϊκής” εργασίας, ή τα “επίκαιρα” έναντι των “θεωρητικών” θέματα, καταλήγει στον κοινά αποδεκτό ορισμό της επιστημονικότητας, σύμφωνα με τον οποίο οποιοδήποτε θέμα καθίσταται αντικείμενο επιστημονικής μελέτης σε συνάρτηση με τον τρόπο που διατυπώνεται, οροθετείται, προσφέρει τα κριτήρια

επαλήθευσης και διάφραυσής του, είναι χρήσιμο σε άλλους και προσθέτει ορισμένα πράγματα στην υπάρχουσα γνώση. Απ’ αυτή την άποψη, μία συνθετική ή μία βιβλιογραφική εργασία, η οποία ελέγχει το αντικείμενό της και κατορθώνει να συνδέσει με πρωτότυπο τρόπο τα επιμέρους στοιχεία της, είναι πολύ πιο επιστημονική από μία μεθοδολογικά αυστηρή, ουσιαστικά όμως ασήμαντη πειραματική έρευνα.

Ας επιστρέψουμε τώρα στο πρόβλημα των ενδεχόμενων τροποποιήσεων που θα έκαναν το βιβλίο πιο οικείο στο ελληνικό κοινό: αν προσπαθούσαμε να “εξελληνίσουμε” τα παραδείγματα, θα κατασκευάζαμε ένα διαφορετικό βιβλίο, που θα στηριζόταν σε διαφορετικά πραγματολογικά δεδομένα. Με δεδομένη δε την ανυπαρξία μιας γενικευμένης παράδοσης συγγραφής διπλωματικών εργασιών στο ελληνικό πανεπιστήμιο, θα χρειαζόταν να αντλήσουμε υποθετικά παραδείγματα από ένα υποθετικό σωμα διπλωματικών εργασιών. Κατά συνέπεια, θα καταστρατηγούσαμε την πρόθεση τόσο του κείμενου όσο και του συγγραφέα.

Απεναντίας, ήταν απαραίτητος ο εξελληνισμός στη μεταγραφή των ξένων κυρίων ονομάτων, παραγώγων, τοπωνυμίων κτλ. Οι ορθογραφικοί κανόνες, οι διαφορετικές ιστορικές παραδόσεις, οι προσπάθειες απλοποίησης και οι τρόποι απόδοσης και προφοράς των ξένων ονομάτων κ.ο.κ. δημιουργούν πολύ περισσότερα προβλήματα στην τήρηση των συμβάσεων απ’ ό,τι στο πλαίσιο της αντίστοιχης μεταγραφής από γλώσσες με λατινικό αλφάβητο. Σταχυολογούμε πρόχειρα τις γραφές που συναντώνται σε διαφορετικές εκδόσεις: Σωσσύρ, Σοσσίρ και Σοσίρ· Τσόμσκυ και Τσόμσκι· Βολταίρος και Βολτέρος· Ακουϊνάτιος, Ακουϊνάτης και Ακινάτης· Όκαμι και Όκαμ· Λούλλος, Λούλος και Λούλο· Φουκώ και Φουκό· Τζόυς και Τζόις. Εδώ τηρήθηκε η απλουστευμένη φωνητική ορθογραφία, φυσικά εκτός από τις περιπτώσεις ονομάτων που εμφανίζονται σε μεταφρασμένα ελληνικά έργα, οπότε διατηρείται η ορθογραφία του πρωτοτύπου (π.χ. Τζαίμς Τζόυς, *Το πορτραίτο του καλλιτέχνη* κτλ.). Στα κύρια ονόματα διατηρήθηκε η γραφή του πρωτοτύπου, πλην ορισμένων ευνόητων εξαιρέσεων, όπως π.χ. Δάντης, Βιργίλιος κτλ.

Το ίδιο πρόβλημα ίσχυσε για τα τοπωνύμια. Αντίθετα με την υπόδειξη του συγγραφέα όσον αφορά τις λατινογενείς γλώσσες (συμβουλεύει να παρατίθεται η πόλη έκδοσης ενός βιβλίου στη γλώσσα της, επομένως Paris κι όχι Παρίσι, London κι όχι Λονδίνο), οι ελληνικές τυπογραφικές συνήθειες κρίνουν διαφορετικά. Έτσι, κι εδώ τηρήθηκε η απλουστευμένη φωνητική ορθογραφία με ελληνικό αλφάβητο για τις ιταλικές πόλεις (π.χ. Αλεσάντρια κι όχι Αλεσσάντρια, όπως συνήθως προτείνεται, ούτε Αλεξάνδρεια, όπως θα εννοούσε η αμφισημία του κειμένου που στηρίζεται στη συνωνυμία της γενέτειρας του Eco με την Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου, άρα και στη συνωνυμία των δύο βιβλιοθηκών).

Το τελευταίο μέρος του βιβλίου (κεφ. VI) παρουσιάζει μία επιπλέον ιδιαιτερότητα. Αντί να περιγράφει τα προβλήματα της τελικής γραφής και της δακτυλογράφησης, τα παρουσιάζει με τη μορφή που προσομοιάζει με δακτυλόγραφο κείμενο. Έτσι οι γραμμιστικές οδηγίες αποκτούν άμεση απεικόνιση στο βιβλίο. Ασφαλώς οι ευκολίες που παρέχουν οι υπολογιστές στην επιξεργασία κειμένου αναιρούν σε μεγάλο μέρος τη χρησιμότητα αυτού του κεφαλαίου, καθώς και των διάσπαρτων στο κείμενο υποδείξεων σχετικά με την προνοητικότητα την οποία απαιτεί ένα δακτυλόγραφο, π.χ. ως προς τη σελιδαρίθμηση, την αριθμηση των υποσημειώσεων κτλ. Ωστόσο το κεφάλαιο διατηρήθηκε, όχι μόνο επειδή το επιβάλλουν λόγοι πιστότητας, αλλά και ως παράδειγμα που μπορεί να αποδειχτεί χρήσιμο.

Οι μοναδικές παρεμβάσεις στο πρωτότυπο αφορούν την παράλειψη δύο παραγράφων σχετικών με κάποιες ιδιαιτερότητες του ιταλικού τονικού συστήματος και τη χρήση των άρθρων πριν από τα ονόματα (στο κείμενο σημειώνονται με αποσιωπητικά εντός παρενθέσεως). Επίσης διορθώθηκαν ορισμένες μικρές αβλεπίες του πρωτοτύπου. Οι λίγες επεξηγηματικές σημειώσεις δηλώνονται με αστερίσκο.

Η χρησιμότητα του βιβλίου έγκειται στη μεθοδικότητα με την οποία ξετυλίγεται το πλέγμα των πληροφοριών σχετικά με την έγκυρη συγγραφή. Πρόκειται για πληκτικές και χρονοβόρες οδηγίες; Είναι ανάγκη να γίνονται όλα αυτά, με αυτή τη σειρά

και την ίδια πειθαρχία; Ο συγγραφέας συμμερίζεται τα ερωτηματικά και, παρ' όλο το πάθος του δασκάλου, τηρεί τις αναστοχαστικές αποστάσεις: αρκεί να υπάρχει σύστημα και συνοχή. Όσο όμως κοπιαστικότερη προετοιμασία, όσο περισσότερη ανιαρή συστηματικότητα τόσο καλύτερα θα είναι τα αποτελέσματα κατά την τελική σύρραφή/συγγραφή της εργασίας. Ωστόσο, επαναλαμβάνουμε, η εκπόνηση μιας αξιοπρεπούς διπλωματικής εργασίας στάθηκε για τον Eco η αφορμή για να υποδείξει πρότυπα έρευνας και εντέλει πρότυπα συγγραφής ενός αξιοπρεπούς βιβλίου. Αυτό και μόνο αρκεί ίσως για να προκαλέσει την αναγνωστική περιέργεια επίσης σε όσους/όσες δεν ενδιαφέρονται τόσο για το *Πώς γίνεται μια διπλωματική εργασία* αλλά, απλούστατα, για το ξετύλιγμα μιας μεταγλώσσας των υποδειγμάτων συγγραφής με κριτήρια διαπιστευμένης εγκυρότητας.

Μαριάννα Κονδύλη